

קצבאות ילדים והגיון בריא

דן בן-דוד

המשבר הפוליטי המתפתח בסוגיית קצבאות הילדים אינו מחויב במציאות. על האמת הפנימית של כל צד – ויש כזו – היה רצוי לבסס פתרון המשלב ראייה ארוכת טווח עם יחס אנושי מינימלי של המדינה כלפי תושביה.

מצד אחד, תמונת ההווה כמשקפת אל העתיד, אם לא יחול שינוי: שתי קבוצות בהן מרבית האוכלוסיה בגיל העבודה אינה עובדת הן החרדים וערביי ישראל. בשנת 2005, 84% מהגברים החרדים ו-47% מגברים הערבים לא היו מועסקים, לעומת 38% מקרב שאר הגברים בישראל. אצל הנשים, 85% מהערביות ו-57% מהחרדיות לא היו מועסקות, לעומת 48% אצל השאר.

המבוגרים של היום היו הילדים של פעם: כרבע מהילדים בבתי הספר היסודיים בארץ לפני כדור היו בזרם החרדי או הערבי. לפי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בעוד ארבע שנים בלבד, יגיעו הילדים בשני זרמים אלה ל-50% מכלל הילדים בבתי הספר היסודיים בישראל. אם נורמות העבודה של ההורים משקפים את מה שניתן לצפות מהילדים, קשה לראות איך המשק הישראלי יצליח לעמוד בנטל.

מדינת ישראל אינה מעניקה כלים ותנאים מספקים כדי לאפשר לאוכלוסיות אלה להתמודד בהצלחה במשק מודרני ותחרותי. אך יש סיבה נוספת לשיעורי אי-התעסוקה הגבוהים: המדינה מספקת תמיכות בהיקפים שמאפשרים בחירת אי-עבודה כדרך חיים. אחד ממרכיבי התמיכה העיקריים הוא קצבאות הילדים.

בניגוד מוחלט לכלל הגיון כלכלי – הרי העלות של גידול הילד הראשון גבוהה מעלות הגידול של הילד השני, וזו גבוהה מהילד השלישי – ניתנו בעבר קצבאות גבוהות מאוד למשפחות עם ילדים שנולדו אחרי הילד הרביעי במקום עבור הילדים שנולדו לפניו. התוצאה היתה תמרוץ ממלכתי עצום להולדת ילדים רבים.

במקום שההטבה לעידוד הילודה תבוא כחלק מהורדת ההכנסה החייבת במס, כדי לעודד שיעורי ילודה גבוהים יותר אצל מי שמסוגלים לתמוך כספית בילדיהם, ההטבה ניתנה ללא כל קשר ליכולת ההשתכרות – ובממדים שהפכו לאטרקטיביים במיוחד דווקא באוכלוסיות עניות שבעבורן כל תוספת שכזו היוותה תוספת הכנסה משמעותית ביותר.

ללא קשר לדת או למידת הדתיות, אנשים מגיבים לתמריצים כלכליים. כפי שמראים אלמה כהן מאוניברסיטת תל-אביב, דמיטרי רומנוב מהלמ"ס ורגיב דהזייה מאוניברסיטת טאפטס בארצות הברית בנייר עבודה שהתפרסם לאחרונה בארגון ה-NBER היוקרתי ורב התפוצה בארה"ב, לקצבאות ילדים השפעה חיובית ומובהקת (מבחינה סטטיסטית) על הילודה בארץ – בעיקר בחלק התחתון של סולם ההכנסות. כמו כן, מצאו החוקרים שלהקטנת הקצבאות ב-2003 היתה השפעה משמעותית על הקטנת הילודה בקרב משפחות אלה.

אפשר להתווכח אם זו תוצאה רצויה או לא. אך קשה להתווכח בכך שקצבאות גדולות מגבירות את הילודה בקרב אוכלוסיות שמרבית בוגריהן אינם עובדים, אוכלוסיות שעם קצבי הילודה הקיימים יהפכו כאן לרב בעתיד הנראה לעין. מי שתומך בהמשך קצבאות גדולות – הניתנות לא כחלק מתוכנית לעידוד התעסוקה אלא במתכונת הנוכחית הפועלת בדיוק בכיוון ההפוך – חייב לתת הסבר איך לדעתו תמשיך להתקיים המדינה במצב שיווצר.

מצד שני, צודקים החרדים, הערבים והאחרים שנפגעו מאופן התנהלותה של המדינה בסוגיית הקיצוצים. ישראל קבעה חוקים בעבר שלפיהם אזרחיה קיבלו החלטות וילדו ילדים. את הילדים לא ניתן "להחזיר ליצרן" כאשר רוצים לשנות כיוון. שיטת העבודה הרטרואקטיבית הזו מאפיינת את התנהלות המדינה גם במישורים רבים אחרים. השיטה פסולה ואינה אנושית.

המעבר למשטר חדש של עידוד הילודה – בהנחה שזהו עדיין רצונה של המדינה – חייב לתפוס רק לגבי מי שיולידו ילדים מעתה ואילך. את כל השאר מצווה עלינו להשאיר במתכונת התמיכות שהובטחה להורים בעת שנולדו ילדיהם. ככל שהילדים גדלים, כך תלך ותקטן מסגרת התמיכות הישנה היקרה והבעייתית עד היעלמותה מן העולם.

יש פתרון לסוגיית הקצבאות שהינו גם אנושי, שגם מביא בחשבון את מגבלות התקציב והשלכות לעתיד. צריכים רק להנמיך את הטונים ולהגביר את ההגיון הבריא.